

3. Світ професій: Людина-художній образ / Уклад. Смірнов А.; Передмова Рядова В., Смирнова А. – М.: Мол. гвардія, 1987. – 383 с.
4. Бортницький В., Закатнов Д., Жемера Н., Тименко М. “Твоя майбутня професія” Довідник. – К.: Видавництво “Українська книга”, 1999. – 312 с.
5. Школа і вибір професії / За ред. Полякова В.А., Кістякової С.Н., Агапової Г.Г. – М.: Педагогіка, 1987. – 176 с.
6. Сучасний словник-довідник з мистецтва / Наук. ред. і уклад. Мелік-Пашаєв А.А. – М.: ОЛІМП: ООО “Фірма “Видавництво АСТ”, 1999. – 816 с.
7. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

УДК 37.032

Фруктова Я.С.

СУЧАСНІ ФОРМИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

У статті перераховано основні сучасні форми позакласної роботи з учнями, окреслено їх основні характеристики. Також детально розглядається історія впровадження методу проектів у шкільну практику, основні вимоги до організації проектної діяльності учнів, класифікація навчальних проектів та критерії їх оцінки.

In the article the basic modern forms of extracurricular work are transferred with students, their basic descriptions are outlined. In the article also history of introduction of method of projects in school practice is considered in detail, the basic requirements to organization of project activity of students, classification of educational projects and criteria of their estimation.

У Національній доктрині розвитку освіти України наголошується на необхідність забезпечення всебічного розвитку, гармонійності і цілісності особистості, розвитку її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу. У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує опрацювання сучасних технологій навчальної і педагогічної діяльності, які враховують індивідуальні відмінності та здібності учнів. Це дозволить здійснити перехід до особистісно орієнтованої освіти на основі пошуку оптимальних шляхів задоволення освітніх потреб і якнайповнішого розкриття можливостей особистості, мотивації її неперервної освіти.

Педагогічною наукою доведено і шкільною практикою перевірено, що інтенсивний розвиток школяра відбувається не тільки на уроці, а й у позаурочний час в атмосфері вільного спілкування, праці, дозвілля. При цьому різні форми позакласної роботи дозволяють вчителю враховувати індивідуальні особливості учнів, їх схильності, освітні потреби, мотиви, рівень домагань, пізнавальні та професійні інтереси.

Нині перед вчителями навчальних закладів різних типів постало завдання переглянути принципи організації та зміст позакласної роботи, з огляду на профілізацію старшої школи, вимоги сьогодення щодо рівня компетенції випускника школи, реалії розвитку соціально-економічної сфери нашої держави.

В ході проектування та організації позакласної роботи виникає багато складностей. Вони пов'язані з тим, що нині позакласна робота – це багатовекторна складова навчально-виховного процесу, яка вимагає творчого підходу до організації та проведення будь-якої конкретної форми позапрограмного навчання, врахування місцевих умов, запитів шкільного колективу, індивідуальних можливостей учнів. Поряд з тим, позакласні заняття мають необмежені можливості для розвитку творчої активності учнів, здійснення профорієнтаційної роботи, реалізації патріотичного, етичного, естетичного, екологічного, статевого виховання учнів.

На сьогодні у наукових працях [1; 2; 3; 5; 6] виділяють такі основні функції позакласної роботи:

- освітня (одержання позапрограмних знань);
- виховна (збагачення і розширення культурного простору освітнього середовища, формування в учнів чітких моральних орієнтирів, екологічної та валеологічної культури поведінки);
- креативна (розвиток творчого потенціалу особистості);
- компенсаційна (доповнення базового компоненту середньої освіти новим змістом, напрямками та сферами діяльності);
- рекреаційна (організація змістовного дозвілля як сфери відновлення психофізичних сил учня);
- профорієнтаційна (сприяння у визначенні життєвих планів учня, формування стійкого інтересу до соціально значимих видів професійної діяльності);
- інтеграційна (збагачення змісту знань учнів основами інших навчальних дисциплін);
- соціалізацій (засвоєння учнем соціального досвіду на основі взаємодії з іншими суб'єктами навчання);
- самореалізації (самовизначення учня у соціально-культурних формах життєдіяльності, проживання ним ситуацій успіху).

З огляду на функції, окреслюють наступні принципи організації позакласної роботи:

- науковість (зміст позакласного заходу має відповідати сучасному стану розвитку науки);
- природовідповідність (врахування індивідуальних особливостей учнів у ході вибору форми та методів позакласної роботи);
- добровільність (вільний вибір учнями напрямку, форми та виду діяльності, освітньої програми, колективу, педагога, наукового керівника тощо);
- практична цінність (дієвість теоретичних знань, можливість формування на їх основі вмій та навичок, необхідних для розв'язку певних особистісно значимих проблем).

Отже, позакласна робота – це вид різноманітної добровільної навчальної діяльності учнів, яка здійснюється на основі як програмного, так і позапрограмного матеріалу під керівництвом вчителя з метою розширення та задоволення їх пізнавальних інтересів, створення стійкої позитивної мотивації до творчої активності.

У педагогічній літературі виділяють такі форми позакласної роботи: усні журнали, позаурочні читання, предметні вечори, факультативні курси, КВК, вікторини, диспути, позапрограмні екскурсії (у природу, на виробництво тощо), акції, предметні олімпіади, предметні тижні, гуртки, клуби та інші. Форми позакласної роботи поділяють на індивідуальні, групові, масові та систематичні й епізодичні залежно від кількості учнів та періодичності проведення.

Розглянемо детальніше. *Екскурсія* (від лат. *excursio* – поїздка, подорож, похід) – масова, епізодична форма позакласної роботи, яка виникла наприкінці XVIII – початку XIX століття і по сьогодні не втратила своєї актуальності у зв'язку із специфікою освітніх завдань, а саме:

- вивчення природних, антропогенних об'єктів за умов безпосереднього контакту;
- унаочнення, доказовість положень окремих наук (теорій, законів, концепцій);
- формування в учнів екологічної культури;
- виховання естетичного смаку у школярів;
- інтеграція знань учнів;
- формування в учнів практичних вмій і навичок (опис різноманітних об'єктів за генезисом, функціонуванням, структурою, збирання, аналіз текстової, статистичної, візуальної, картографічної та іншої інформації тощо).

Предметні вечори – одна із форм масової епізодичної позакласної роботи. У науковій літературі розглядається як засіб організації розумового дозвілля учнів, яке сприяє

розширенню їх кругозору, стимулює самостійність думки, прагнення до знань, дозволяє проявити творчу індивідуальність, артистичність.

Вікторина – пізнавальна гра, яка передбачає укладання вчителем диференційованих питань з урахуванням психолого-педагогічних, вікових характеристик учнів, змісту шкільних курсів. У зв'язку із відносною простотою методики проведення є однією із основних форм позакласної роботи. Вікторина дозволяє діагностувати обсяг знань учнів, рівень засвоєння навчального матеріалу, стимулювати пізнавальну активність учнів, формувати стійку позитивну мотивацію до навчання, створювати ситуацію успіху для переважної більшості учасників.

КВК (клуб веселих і кмітливих) – форма позакласної роботи, яка за тематикою може бути біологічною, географічно-історичною, математичною, фізичною тощо. Дозволяє творчо трансформувати теоретичні знання, переосмислювати добре відому інформацію, застосовувати практичні вміння і навички у нестандартних ситуаціях.

Конференція – відображає результати індивідуальної дослідницької діяльності учнів, дозволяє виявити ініціативність, творчість, нестандартний підхід до розв'язку наукових проблем, ознайомити старшокласників із способами та методами роботи інших учнів, взяти участь в обговоренні різноманітних аспектів окремої глобальної теми.

Гурток – „класична” групова систематична форма позакласної роботи, яка здійснюється на основі поєднання теоретичної та практичної, дослідницької навчальної діяльності учнів.

Клуб – відносно „молода” інтегративна форма позакласної роботи, яка дозволяє розширити спектр освітніх послуг інваріантної складової навчально-виховного процесу, об'єднати різні ланки позакласної діяльності учнів.

Акція – це короткочасний комплексний масовий захід, складовими частинами якого можуть бути конкурси, вікторини, виставки, рольові ігри тощо. Так, наприклад, екологічні акції проводять напередодні екологічних дат: Всесвітній день землі, води, охорони навколишнього середовища та інших.

Факультативні заняття – форма групової систематичної позакласної роботи, зміст якої може бути успішно адаптований до культурних, регіональних особливостей певної місцевості, своєрідності природно-територіального комплексу, можливостей матеріальної бази навчального закладу, напрямку профілізації школи, пізнавальних та професійних інтересів учнів.

Предметні тижні – включають різноманітні форми позакласної роботи, дозволяє ознайомити широкий загальний з результатами позакласної навчальної діяльності учнів, проілюструвати основні напрямки додаткової біологічної освіти.

Вважаємо за необхідне більш детально окреслити таку „модну” на сьогодні форму позакласної роботи, як учнівські проекти.

Проектна діяльність учнів – це спосіб досягнення дидактичної мети шляхом детальної розробки проблеми, яка має завершитись реальним презентабельним результатом, відповідним чином оформленим. Цей результат можна побачити, осмислити, застосувати у практичній діяльності. На думку науковців, щоб досягнути такої мети необхідно навчити учнів самостійно мислити, окреслювати і розв'язувати проблеми, інтегрувати знання з різних навчальних предметів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, прогнозувати наслідки реалізації різних варіантів рішення проблеми.

Виконання проектів передбачає самостійну роботу учнів (індивідуальну, парну, групову), розраховану на певний проміжок часу.

Навчальні проекти не є чимось принципово новим у світовій педагогіці. Вони виникли майже століття тому у США. На той час їх називали методом проблем та пов'язували з ідеями гуманістичного напрямку засновником якого в освіті був філософ та педагог Дж. Дьюї.

Дж. Дьюї обґрунтував необхідність побудови процесу навчання на основі активності учнів, їх пошукової діяльності, яка б відповідала особистим інтересам отримання конкретних

практично цінних знань. Тому для розв'язку обиралась проблема з реального життя, знайома та значима для учнів. Рішення проблеми вимагало від учнів не тільки актуалізації опорних знань, а й пошуку нової інформації використовуючи різноманітні джерела. Учні повинні самостійно та спільними зусиллями знайти наукові рішення, отримати конкретний результат в ході пошукової, дослідницької діяльності. Таким чином, технологічний аспект організації учнівської діяльності набував рис проекту.

Слід зазначити, що з часом методика впровадження проектів зазнала еволюційних змін. Народжений із ідей вільного виховання, учнівський навчальний проект став на сьогодні інтегрованим компонентом наукової та структурованої системи освіти та має на меті продемонструвати учням шлях від теорії до практики, поєднання академічних знань з практичними. Проектна діяльність учнів успішно впроваджена у західні системи освіти, а саме США, Великобританії, Бразилії, Нідерландів, Німеччини, Італії, Ізраїлю та інших країн. Така світова географія застосування даної форми навчання обумовлена, на нашу думку, її ефективністю щодо розвитку пізнавальних навичок учнів, їх критичного продуктивного мислення, вмінь самостійно конструювати власні знання, орієнтуватись в інформаційному просторі.

Необхідно зазначити, що в останні роки метод проектів досить успішно впроваджується у вітчизняну систему освіти учнів різних вікових груп, про що свідчать, зокрема, чисельні перемоги українських школярів на міжнародній олімпіаді екологічних проектів.

На сьогодні вміння ефективно організовувати проектну діяльність учнів – показник високого рівня професійної компетентності вчителя, оволодіння ним прогресивними технологіями навчання і виховання учнів. Недарма навчальні проекти відносять до освітніх технологій XXI століття.

Основні вимоги до організації проектної діяльності учнів такі:

1. Окреслення конкретної проблеми, розв'язок якої вимагає знань, дослідницької діяльності, критичного всебічного аналізу, креативного пошуку (наприклад, збереження первоцвітів, вплив кислотних дощів на стан навколишнього середовища, екологічні наслідки забудови певної території тощо).
2. Теоретична, практична, пізнавальна значимість очікуваних результатів (наприклад, доповідь на науково-практичній конференції, випуск листівок, масштабна акція, зустріч із міською владою, просвітницькі заходи, розміщення інформації у періодичній пресі, на радіо, телебаченні, у мережі Internet тощо).
3. Самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів.
4. Структурування змістовної частини проекту із зазначенням поетапних результатів.
5. Використання системи наукових методів дослідження, яка передбачає певну послідовність дій:
 - визначення об'єкту, предмета, завдань дослідження (“мозковий штурм”, “круглий стіл”);
 - окреслення гіпотези дослідження;
 - відбір адекватних завданням методів дослідження (статистичних, теоретичних, емпіричних);
 - збір, систематизація, аналіз інформації;
 - обговорення способів оформлення результатів роботи (презентація, публікація, web-сторінка тощо);
 - підведення підсумків, оформлення та презентація результатів;
 - експертна оцінка проекту вчителем, науковцями, іншими учнями;
 - висновки, окреслення нових проблем дослідження.

Вибір тематики навчальних проектів залежить від змісту основного курсу, спектрів пізнавальних інтересів учнів та психологічної характеристики їх вікової групи, конкретних умов соціокультурного та природного середовища існування, специфіки інформаційного простору.

Класифікація проектів може відбуватися на основі різних типологічних ознак:

- *домінуюча у проекті діяльність* (дослідницька, пошукова, творча, рольова, прикладна тощо);
- *предметно-змістова складова*: монопроект, міжпредметний проект;
- *характер координації проекту*: безпосередній (жорсткий, гнучкий), прихований (наявний);
- *характер контактів* (учні одного класу, навчального закладу, міста/села, регіону, країни, різних країн);
- *кількість учасників проекту* (індивідуальний, груповий, масовий);
- *термін виконання проекту*: короткотривалі (урок), середньотривалі (від тижня до місяця), довготривалі (кілька місяців) [4].

Наведемо декілька прикладів. Так, підготовка і проведення свят “День Землі”, “Зустріч птахів”, конкурсів творів “Мій чотирилапий друг”, “Костюм квітки”, фотознімків “Флора і фауна рідного краю”, плакатів “Збережи біорізноманіття Києва” – це творчі проекти. Організація наукової конференції учнів “Вірусні захворювання” із розподілом ролей (вірусолог, епідеміолог, терапевт, педіатр, фармацевт, ветеринар тощо) – безумовно рольовий проект. Підготовка наукових матеріалів, друк і розповсюдження листівок серед однолітків, виступи агітбригад “Ти маєш про це знати: СНІД”, “Палити чи не палити – ось у чому питання!”, “Номо сарієнс або Пізнай себе” тощо можуть бути віднесені до інформаційних проектів. Озеленення шкільного двору, закладення саду, розв’язок проблеми бездомних тварин міста, розробка рекомендації щодо збалансованого харчування – прикладні проекти.

На сьогодні виділяють такі *критерії оцінки ефективності* організації проектної діяльності учнів:

- значимість та актуальність проблеми, відповідність сучасному розвитку науки;
- відбір адекватних меті проекту методів наукового дослідження;
- активність кожного учасника проекту, відповідність обсягу та результату його внеску індивідуальним можливостям учня;
- демократичний характер прийняття рішень;
- взаємодія учасників проекту за принципом кооперації;
- необхідна та достатня глибина проникнення у проблему, застосування теоретичних міждисциплінарних знань на практиці;
- доказовість, наукова обґрунтованість рішень, вміння учнів аргументувати власну позицію, точку зору;
- естетика оформлення, репрезентативність результатів роботи учнів;
- змістовні, лаконічні, аргументовані відповіді учнів на запитання опонентів.

Всі перераховані форми вимагають від вчителя дотримання певної методики організації та проведення, яка має враховувати теоретичний та практичний і науковий наробок, специфіку навчального курсу, запити учнівського колективу, реалії вітчизняного освітнього середовища, різноманітність інформаційного простору тощо. При цьому позакласна робота передбачає взаємоузгодженість окремих її форм, а отже – дотримання системного принципу у позаурочному навчанні.

Слід також зазначити, що проблема позакласної роботи з учнями є складною, багатовекторною і безперечно виходить за межі однієї публікації. Однак ми щиро сподіваємось, що викладене вище стане у нагоді вчителям-практикам, завучам із навчальної роботи, студентам педагогічних вузів, молодим науковцям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афонина Г.М. Педагогика: Курс лекций и семинарские занятия, “Феникс” – 2002. – 512с.
2. Додаткова освіта з біології у сучасній школі/ За ред. В.В.Вербицького. – К.: НЕНЦ, 2003. – 252с.

3. Калечиц Т.Н. Внеклассная и внешкольная работа с учащимися. – М.: Просвещение, 1990 – 167с.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования/ Под ред. Е.С.Полат – Н.: Академия, 2003. – 272с.
5. Петрухина Е.А. Внеклассные мероприятия в средних и старших классах. – Учитель, 2005. – 76с.
6. Трайтак Д.И. Как сделать интересной внеклассную работу по биологии: Пособие для учителей. – Алматы: КУН, 2001. – 146с.
7. Щуркова Н.Е. За гранью урока (о внеклассной работе со школьниками). – Центр гуманитарной литературы “РОН”, 2004. – 185с.

УДК 37.036

Чуприна Б.В.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ МОЛОДШИХ ТА СЕРЕДНІХ КЛАСІВ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ХЕРСОНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК)

У даній статті (Використання театру ляльок в естетичному вихованні школярів молодших і середніх класів на прикладі діяльності Херсонського обласного театру ляльок) звертається увага на основні моменти в діяльності театру, які сприяють формуванню естетичного світогляду у школярів молодших і середніх класів загальноосвітньої школи.

In the article (“Role of the Puppet Theater in Aesthetic Education of Primary and Secondary School Children: Practices of Kherson Regional Puppet Theater”) the author draws attention to the principal activities of the theater, which facilitate shaping aesthetic outlook of primary and secondary school children.

В умовах оновлення суспільства, відродження національної культури, побудови національної школи зростає роль і значення естетичного виховання як засобу для формування духовного світу, морально-етичних ідеалів молоді. Розвиток дітей, та особливо підлітків – надзвичайно складний процес, який залежить від багатьох факторів.

У наш час проблема естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури одне з найважливіших завдань, що стоять перед школою. Вказана проблема розроблена достатньо повно в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів. Серед них Д.Н.Джоза, Д.Б.Кабальовський, Н.І.Киященко, Б.Т.Ліхачев, А.С.Макаренко, Б.М.Неменський, В.А.Сухомлинський, М.Д.Таборідзе, В.Н.Шацька, А.Б.Щербо та інші.

За останні роки зросла увага до проблем теорії і практики естетичного виховання як найважливішого засобу формування відношення до дійсності, тобто формування всебічно розвиненої, духовно багатой особистості.

Формувати особистість важливо в найсприятливішому для цього молодшому шкільному віці. Відчуття краси природи, оточуючих людей, речей створює в дитині особливий емоційно психічний стан, порушує безпосередній інтерес до життя, загострює допитливість, розвиває мислення, пам'ять, волю та інші психічні процеси.

Серед засобів формування особистості помітну роль відіграє і театр ляльок – специфічна сфера діяльності, з різноманітними і неоднозначними зв'язками з багатьма сферами суспільного життя.

Метою даної статті є визначення сутності процесу естетичного виховання дітей на сучасному етапі, виявлення впливу засобів театру ляльок на формування естетичних смаків та ідеалів учнів підліткового віку.